

Refugi antiaeri de la plaça de Maluquer i Salvador

Granollers

Ubicació

Comarca:	Vallès Oriental
Lloc/Adreça:	Plaça de Maluquer i Salvador
Emplaçament	Al nucli antic de Granollers
Alçada:	148

Coordenades:

Latitud:	41.608894282017
Longitud:	2.2886611465983
UTM Est (X):	440729
UTM Nord (Y):	4606598

Classificació

Número de fitxa	08096 - 316
Àmbit:	Patrimoni immoble
Tipologia	Element arquitectònic
Estil / època:	Contemporani
Segle	XX
Any	1938-1939
Autoria de l'element:	Desconeguda
Estat de conservació	Bo
Protecció	Inexistent
Tipus de protecció:	Inexistent
Accés	Restringit
Ús actual:	Científic/Cultural
Titularitat	Pública
Titular:	Ajuntament de Granollers

Fitxes associades:

[Plaça de Maluquer i Salvador / Plaça del Bestiar / Plaça de can Sínia](#)

[Col·legi Pereanton](#)

[Pintura mural A refugi](#)

Autoria de la fitxa ARQUEOCIÈNCIA - J. M. Huélamo
Data de registre de la fitxa: dt., 01/01/2002 - 01:00
Autoria de la darrera revisió: Jordi Piñero Subirana
Data de la darrera revisió: dc., 08/05/2024 - 12:35

Descripció

Refugi antiaeri de la Guerra Civil emplaçat al subsòl de la cèntrica Plaça de Maluquer i Salvador. Es tracta d'un refugi de tipus cel·lular o de sala, en què els departaments estan comunicats entre ells i donen a un passadís comú. És l'únic refugi d'aquest tipus a Granollers, ja que la resta són del tipus galeria. Aquest refugi està ben rehabilitat i és el més fàcilment visitable dels que hi ha a Granollers. L'accés es va mitjançant unes trapes que s'obren al bell mig de la plaça.

Té una superfície construïda d'uns 154 m², cosa que permetia una capacitat aproximada per a 450 persones. La sala és coberta per diferents trams de voltes de formigó. Els murs són de pedra. Cal destacar que en l'obra d'aquest refugi es va utilitzar pedra procedent de l'església gòtica de Sant Esteve, que havia estat enderrocada poc abans (Cantarell; Guàrdia, 2022). Conserva un dels cossos d'escaleres d'accés a la part de ponent i un tram del túnel galeria que el connectava amb l'escola Lluís Castellà, avui Pereanton. D'aquesta manera els escolars hi tenien accés directe.

A diferència d'altres refugis de tipus galeria, que eren excavats al terra i recoberts de maons, el d'aquesta plaça va ser construït aplicant les normes de seguretat vigents, com la llosa d'explosió feta amb planxes de formigó armat que amortien el cop, tal i com aconsellaven els experts. En les escaleres d'accés, per evitar que la metralla pogués penetrar a l'interior, s'hi van construir pavellons.

Observacions:

Aquest refugi permet fer-hi visites concertades.

Un itinerari urbà senyalitzat recorre els espais afectats pel bombardeig de 1938. Es pot seguir a través de diversos plafons informatius i de rajoles que porten inscrites la data del bombardeig.

Les rajoles de color vermellós indiquen els llocs bombardejats el 1938. N'hi ha al Carrer Josep Anselm Clavé, Plaça Barangé, Plaça Maluquer i Salvador, Carrer Espí i Grau, Carrer Santa Elisabet, Carrer Sant Roc, La Porxada, Plaça de les Olles, Plaça del Cabrits, Carrer Sastre, Carrer Nou, Carrer Corró, Carrer Sol, Carrer Travesseres, Carrer Torras i Bages i Carrer Catalunya.

Les rajoles de diversos colors indiquen els llocs bombardejats el 1939. N'hi ha al Carrer Aníbal, Corredor, Sant Cristòfol, Francesc Ribas, Josep Umbert, Passeig de la Muntanya, Rec, Ricomà, Sant Jaume, Torreta i Travesseres.

A Granollers es té coneixement de 41 refugis antiaeris: 31 refugis d'obra nova o registrats documentalment i deu més dels que se'n té constància oral. D'aquests només dos són més o menys visitables; d'altres ja han desaparegut o són de difícil accés. La majoria són de tipus mina-galeria, excepte el que hi ha a la plaça Maluquer i Salvador, que és de tipus cel·lular o de sala. Aquest és el llistat dels refugis:

1. Plaça Josep Maluquer i Salvador / Pl. del Bestiar (Escola Pereanton / Lluís Castellà, C/ Corró)
2. Ajuntament / Plaça Porxada (Antiga Plaça de la República, Llotja)
3. Escola Pia al C/ Guayaquil, C/ Alba (Antiga escola Ferrer i Guàrdia al C/ de Wilson)
4. Escola Pia de l'avinguda Sant Esteve, St Josep cantonada Conestable de Portugal Inst. de Segon Ensenyament, antic C/ Lletjós
5. Seu de la Unió Liberal (actual Museu de Granollers) (Cantina escolar, C/ Anselm Clavé)
6. C/ de Josep Irla / Joan Prim (Antigues Oficines de la Llum i Força)
7. C/ del Rec, núm. 26 (Companyia Elèctrica Estabanell i Pahissa)
8. C/ València, entre carrers Corró i Ponent (Antic C/ de les Minetes)
9. C/ de Josep Umbert, núm. 52 (Anomenat Refugi dels Pintors)
10. C/ Girona, núm. 70 (Antic C/ Santiago Rusiñol. Casas Baratas)
11. Plaça del Dr. Guillaumet - Plaça de l'Església, amb entrades al C/ Barcelona i al C/ Sant Jaume (Antic C/ Joan Montaña)
12. Refugi de Palou (Aeròdrom de Montmeló i Montornès) (Actual Consorci Residus V. Or.)
13. Fàbrica de la Font de l'Escot, al C/ de Corró amb C/ Font de l'Escot i Ramon Llull (Centre d'aquarterament núm. 13)
14. C/ de Francesc Macià 90 amb C/ Mallorca (Finca privada, Can Ripoll)
15. Antiga Caserna (Actual mercat Sant Carles)
16. Plaça de J. Maluquer, núm. 27. Servei de Proveïments (amb sortida a Marià Sans, La Sila. Accés des de la Fonda Europa). El 2008 va ser objecte d'excavació arqueològica.
17. Plaça de Josep Barangé / Parc (Antic Parc de l'Estació)
18. C/ d'Alfons IV, núm. 65 (Durant la guerra C/ Durruti)
19. C/ de Santa Anna, núm. 4 / Abastos (Antic núm. 6 del mateix carrer. Casa Baldiri)
20. C/ Josep Torras i Bages, Cantonada Carrer Corró
21. Adaptació de la col·lectora de la xarxa de sanejament, avui dia carrer de Lluís Companys, paral·lel a la fàbrica Roca Umbert
22. Magatzem soterrat de les Destil·leries Montaña C/ Molí, Molí Vell, Anisats (Actual C/ Anníbal, 14)
23. Metal·lúrgica Trullàs (Antic C/ Joan Montaña, 52) – Pl. Can Trullàs
24. Barriada Font Verda (entre Pg. Muntanya i C/ Torreta)
25. Actual C/ Joan Vidal i Jumbert i C/ Riera (Fàbrica de motors aviació, SAF-28)
26. Fàbrica Can Botey (material de guerra) (C/ Espanya, 15)
27. Fàbrica EGA (material de guerra) (C/ Ricomà)
28. C/ Tarragona (C/ Francesc Ribas i Carretera Cardedeu) entre Can Mainou i Can Cisteller
29. Fàbrica La Tela (Actual Museu de Ciències Naturals)
30. Aigües Serra (Nord) - Can Pagès de les Basses (a prop riera Carbonell, al barri del Lledoner)
31. Terraplens línia fèrria BCN-Portbou (a prop C/ Quevedo i C/ Llevant)
32. Fàbrica Can Comas (c/ Sant Jaume)
33. Fàbrica Pinyol. Ocupada per militars, secció automòbil (C/ Enginyer)
34. C/ Príncep de Viana (entre plaça Corona i C/ Guayaquil, particular)
35. Bòbila d'en Sidro Genevat (Entre C/ Enginyer i Tetuà)
36. Serradora Gibert (entre els carrers Bruniquer i Tetuà)
37. Barriada Muntanya – Font Verda (Entre el C/ Camprodon i C/ Lleida)
38. Refugi Casa Fabregat (sense localitzar ubicació)
39. Plaça de la Corona, amb C/ Castella i C/ Guayaquil
40. Forces Blindades núm. 2 (sense localitzar ubicació)
41. Col·lectivitat del Calçat/Sabaters C/ Prim, 44

El refugi núm. 16 (conegut com ca la Sila), emplaçat als carrers Agustí Vinyamata 9-11 i Marià Sans 1, l'any 2008 va ser objecte d'una intervenció arqueològica preventiva motivada per la construcció d'un nou edifici. El refugi era del tipus galeria, format per un túnel d'uns 142 m de llargada. Les obres

del nou edifici van comportar la seva destrucció (fitxa de l'Inventari del Patrimoni Arqueològic de la Generalitat de Catalunya, núm. 20774).

Història

Tot just començada la Guerra Civil, ja a la tardor de 1936, les autoritats de Granollers van plantejar la conveniència de construir tres grans refugis: al nord, al centre i al sud de la ciutat. Tanmateix les dificultats econòmiques no van permetre que el projecte tirés endavant, i s'optà per buscar alternatives menys costoses i més ràpides, com la utilització de soterranis de cases particulars i de fàbriques per habilitar-hi refugis. L'octubre de 1937 es va constituir la Junta de Defensa Passiva Local. El 31 de maig de 1938 Granollers va patir el primer dels bombardejos, i el més greu, quan pràcticament no s'havien habilitat refugis públics. Sembla que només era útil del carrer València.

El dimarts 31 de maig de 1938, a les 9.05 hores del matí, durant un minut cinc avions italians Savoia-S 79, amb base a l'illa de Mallorca i a les ordres de l'Exèrcit franquista, van atacar Granollers. Els avions van descarregar un total de 60 explosius i 750 quilos de metralla. Els objectius del bombardeig eren punts estratègics de comunicació, com l'estació de ferrocarril de la línia del Nord, el pont sobre el riu Congost i el camp d'aviació de Llerona-la Garriga. També els tallers de muntatge i reparació d'avions, així com les centrals elèctriques situades al carrer del Rec. Cap d'aquests objectius va ser afectat, i les bombes van caure al centre de la població.

La plaça Major va ser el lloc on es van causar més morts, ja que en aquell moment moltes persones s'abastien d'aliments racionats al mercat municipal situat dins de la Porxada. Les bombes van afectar bàsicament dones i criatures. L'edifici de la Porxada va patir desperfectes, ja que se'n va desplomar part de la coberta. El balanç general van ser centenars de morts (amb les dades que actualment es coneixen n'hi ha registrats 226). La xifra de ferits greus va ser de 165. Els edificis sinistrats van ser més d'un centenar. Les imatges del bombardeig de Granollers van ser notícia internacional i van provocar nombroses protestes i mostres de solidaritat, així com la condemna de la premsa internacional. Els bombardejos indiscriminats contra la població civil perpetrats per l'exèrcit franquista representaven un salt qualitatiu en la manera de fer la guerra, mai vist fins aleshores.

A partir d'aleshores es va intensificar la construcció de refugis. Els treballs es van concentrar bàsicament entre juliol de 1938 i gener de 1939, un moment en què la guerra ja estava a punt d'arribar al seu final. La majoria de refugis van restar inacabats. Tot i això, es té coneixement d'una quarantena de refugis antiaeris a Granollers, alguns dels quals ja han desaparegut. La majoria són de tipus galeria, excepte el que hi ha a la plaça Maluquer i Salvador, que és de tipus cel·lular o de sala.

Una segona tanda de bombardeigs va tenir lloc la nit del 23 al 24 de gener i els dies 24, 25 i 26 de gener de 1939. L'aviació italiana, la legió Còndor alemanya i l'aviació Hispàica van tornar a bombardejar la ciutat i van provocar desenes de morts, ferits i molts desperfectes en cases i indústries, així com a l'Hospital Asil. En aquest nou episodi molta gent va passar uns quants dies tancada als refugis. Al cap de poc, el 28 de gener de 1939, les tropes de Franco entraven a Granollers.

Els bombardejos de la Guerra Civil van causar un fort impacte a la ciutat i han quedat ben presents en la memòria popular dels granollerins. Amb l'arribada de la democràcia la fossa comuna on van ser enterrades moltes de les víctimes es convertí en un espai d'homenatge. El 1988 es va commemorar de manera significativa el cinquantè aniversari dels bombardeigs. L'any 2008, coincidint amb els 70 anys, es va inaugurar el Centre de Cultura per la Pau can Jonch, on s'hi pot veure un petit muntatge expositiu sobre aquests fets. Un dels propòsits del centre ha estat recuperar la memòria de la Guerra Civil i dels bombardejos, i donar-los a conèixer a la ciutadania mitjançant una diversitat d'actuacions. Entre d'altres,

s'ha adequat un itinerari sobre els bombardejos a la ciutat, s'han col·locat unes rajoles que fan memòria dels indrets bombardejats, s'ha creat el Bosc de la Pau: un espai amb arbres dedicats a la memòria de les víctimes dels bombardejos. També s'ha impulsat el Manifest "Granollers Ciutats obertes a la pau". Aquestes iniciatives formen part del projecte Memorial Democràtic.

Bibliografia

CANTARELL, C., GARRIGA, J., GESALÍ, D. I CORNELLAS, P. (2008). *Refugi de Refugis*. Ajuntament de Granollers, Granollers.

CANTARELL, C. I BARBANY, C. (2010). *Granollers, vila oberta a la pau*. Exposició de Can Jonch, Centre de Cultura per la Pau.

CANTARELL AIXENDRI, Cinta; GUÀRDIA LLORENS, Marc (2022). "Objectes que reté aquest museu com a salvaguarda. Fonts per a un exercici de reconstrucció documental i objectual: el cas de Granollers", a *El patrimoni artístic català durant la Guerra Civil Espanyola. Itineràncies, destruccions, salvaments*. Actes del simposi Destrució, salvament i itinerància de l'art a Catalunya (1936-1939), celebrat a Barcelona el 14 de febrer de 2022. Generalitat de Catalunya; Memorial Democràtic, pp. 273-311.

CANTARELL, C., GUÀRDIA, M., BARBANY, C., CRUZ, P. i NOGUÉS, M. (en premsa). "S'han demanat pics i pales. La construcció dels refugis antiaeris de Granollers", a *Actes de les Jornades Internacionals "Refugis. Ciutadania, memòria i subsol a Europa"*, Barcelona, 16-17 març de 2023.

GARRIGA I ANDREU, Joan et al. (1986). "La Guerra Civil (1936-1939). Aspectes parcials", a *Estudis de Granollers i del Vallés Oriental*, Núm. 1, Aproximació al medi natural i a la història de Granollers, Granollers: Servei Municipal de Cultura, pp. 77-82.

Enllaços d'interès:

[Museu de Granollers. Ciutat bombardejada](#)

[Refugi antiaeri](#)

